

Salman Rushdie

Režiserka

Ivana Djilas

HARUN
IN MORJE
ZGODB

Haroun
and the Sea
of Stories

PREŠERNOVOGLEDALIŠČE

Salman Rushdie

Režiserka
Ivana Djilas

HARUN
IN MORJE
ZGODB

Haroun
and the Sea
of Stories

*Fantazijska pripoved
Prva slovenska uprizoritev*

**PREŠERNOVO
GLEDALIŠČE**

Premiera

13. januarja 2024 v Prešernovem gledališču Kranj

Prevajalec

Jure Potokar

Režiserka

in avtorica dramatisacije

Ivana Djilas

Scenografinja

Sara Slivnik

Kostumografinja

Jelena Proković

Asistentka kostumografinje

Saša Dragaš

Avtorica videa

Vesna Vega

Avtor glasbe

Boštjan Gombač

Koreografinja

Maša Kagao Knez

Lektorica

Barbara Rogelj

Svetovalec za animacijo

Brane Vižintin

Oblikovalec luči

Igor Remeta

Oblikovalec maske

Matej Pajntar

Igrajo

Pravljičar Rašid Kalifa

Borut Veselko

Harun Kalifa

Živa Selan

Mama Soraja, Mnogousta riba,

Čvek, Princesa Batčit

Vesna Pernarčič

Soseda Onita, Voznik avto-

busa Ampak, General Kitab

Darja Reichman

Gospod Sengupta, Naduti šef,

Princ Bolo, Katam Šud

Blaž Setnikar

Vodni džin Če, Veliki

nadzornik z imenom

Veliki nadzornik

Aljoša Ternovšek

Nenasmejani mož, Plavajoči

vrtnar, Bojevnik teme Murda

in njegova senca

Željko Božič k. g.

Nenasmejani mož

in drugi vojaki

Dominik Vodopivec k. g.

Tehnično osebje

Tehnični vodja

mag. Igor Berginc

Inspicienta in rekviziterja

Dominik Vodopivec

Ciril Roblek

Šepetalka

Judita Polak

Lučni mojster

Nejc Plevnik

Tonski mojster

Matija Zelič

Frizerji in maskerji

Matej Pajntar

Gabrijela Fleischman

Alja Sušnik

Garderoberja

Bojana Fornazarič

Iztok Jereb

Odrski tehnik

Robert Rajgelj

Boštjan Marčun

Marko Kranjc

**Aljoša Ternovšek, Željko Božič k. g., Darja Reichman, Blaž Setnikar,
Dominik Vodopivec k. g., Vesna Pernarčič, Borut Veselko, Živa Selan**
(fotografija z vaje)

Foto: Fronteiras do Pensamento

SALMAN RUSHDIE

Ahmed Salman Rushdie je pisatelj, romanopisec in esejist z britansko-indijskimi koreninami. Rodil se je 19. junija 1947 v Mumbaju (Indija). Rushdie je začel obiskovati šolo v svojem rojstnem kraju, študij pa zaključil na vseučilišču King's College v Cambridgeu. V njegovih delih se prepletajo magični realizem, družbena kritika in zgodovinska fikcija. »Že od samega začetka so ljudje uporabljali Boga, da bi opravičili neupravičljivo,« je Rushdie zapisal v kontroverznem romanu *Satanski stih* (1988), s katerim je doživel svetovno slavo in med muslimani sprožil val ogorčenja, češ da žali njihova verska čustva. Leta 1989 je iranski vrhovni voditelj ajatola Homeini izdal fatvo (versko obsodbo), s katero je Rushdieja obsodil na smrt, in muslimanom ukazal, naj avtorja ubijejo. To je pisatelja prisililo v to, da je večino svojega življenja preživel na begu in v skrivanju. Pred dobrim letom dni je Salmana Rushdieja na umetniškem festivalu v zvezni državi New York zabodel moški in mu zadal hude poškodbe. Rushdie je napad, v katerem je izgubil oko, opisal v svoji avtobiografiji z naslovom *Nož: Razmisleki po poskusu umora (Meditations After on Attempted Murder)*, ki bo izšla 16. aprila 2024. Na letošnjem Frankfurtskem knjižnem sejmu je prejel *nagrado za mir* borznega združenja nemških založnikov in knjigotržcev, kmalu zatem pa so mu v New Yorku v Centru Vaclava Havla podelili še življenjsko *nagrado za kaljenje miru*.

Kratek roman *Harun in morje zgodb* je Salman Rushdie napisal leta 1990 za svojega sina, od katerega je bil ločen zaradi varnosti po izrečeni fatvi. Gre za fantazmagorično zgodbo o svobodi govora, ustvarjalnosti, ki se napaja s fantazijo, in svobodi nasploh. Mladi Harun živi s svojim očetom Rašidom, slavnim pripovedovalcem zgodb. Ko ju zapusti Harunova mati, oče izgubi dar pripovedovanja zgodb in sin se odpravi iskat navdih zanj do morja zgodb. Ko ga najde, ugotovi, da ga onesnažujejo privrženci tišine, vojska z zašitimi usti. Rushdie v knjigi *Harun in morje zgodb* metaforični imaginarij jemlje iz klasičnih indijskih pripovedk, *Gospodarja prstanov*, *Tisoč in ene noči*, a tudi iz nekaterih Gogoljevih in Kafkovih novel.

Živa Selan, Borut Veselko
(fotografija z vaje)

**Aljoša Ternovšek, Željko Božič k. g.,
Dominik Vodopivec k. g., Borut Veselko**
(fotografija z vaje)

Željko Božič k. g., **Darja Reichman**, **Blaž Setnikar**
(fotografija z vaje)

Dominik Vodopivec k. g., Vesna Pernarčič, Borut Veselko
(fotografija z vaje)

GOVOR SALMANA RUSHDIEJA

ob podelitvi nemške
založniške nagrade za mir
na letošnjem Frankfurtskem
knjižnem sejmu

Naj vam za začetek povem zgodbo. Nekoč sta živela dva šakala, Karataka, čigar ime pomeni Previdni, in Damanaka, čigar ime pomeni Drzni. Pripadala sta drugi stopnji spremstva levjega kralja Pingalaka, vendar sta bila častihlepna in prekanjena. Nekega dne je levjega kralja prestrašilo rjojenje v gozdu, za katerega sta šakala vedela, da je glas pobeglega bivola, ki se ga lev ne bi smel bati. Obiskala sta bivola in ga prepričala, da je stopil pred leva in mu izrazil prijateljstvo. Bivol se je leva bal, vendar je pristal, in tako sta se levji kralj in bivol spoprijateljila, šakala pa je hvaležni monarh povzdignil v prvo stopnjo.

Na žalost sta lev in bivol začela zapravljati čas za pogovore, tako da je lev nehal loviti in živali iz spremstva so stradale. Zato sta šakala prepričala kralja, da bivol spletkari zoper njega, bivola pa, da ga namerava lev ubiti. Lev in bivol sta se spopadla in bivol je umrl. Na voljo so imeli obilo mesa, šakala pa sta se povzpela še više v kraljevem spremstvu, ker sta ga posvarila pred zaroto. Pridobila sta tudi spoštovanje vsega gozda – razen seveda ubogega bivola, kar pa ni pomembno, ker je bil mrtev –, saj sta vsem priskrbela slastno kosilo.

Človek,
ki je za nagrado
prejel mir

Približno taka je okvirna zgodba o vzrokih nesoglasij med prijatelji, prvega od petih delov knjige živalskih basni, znane kot Pančatantra. Zgodbe Pančatantra so me vedno privlačile, ker mnoge med njimi ne moralizirajo. Ne pridigajo o dobroti, kreposti, skromnosti ali zadržanosti. Lokavost, strategija in nemoralnost pogosto premagajo vsako nasprotovanje. Dobri fantje ne zmagajo vedno. (Pogosto niti ni jasno, kdo dobri fantje so.) Modernemu bralcu se zato zdijo grozljivo sodobne – kajti mi, moderni bralci, živimo v svetu nemoralnosti, brezsramnosti, izdajstva in prekanjenosti, v katerem slabi fantje pogosto zmagajo.

Vedno so me navdihovale mitologije, ljudske povesti in pravljice, ne zato, ker so polne čudežev – govorečih živali ali čarobnih rib –, am-

pak zato, ker povzemajo resnico. Zgodbo o Orfeju in Evridiki, ki je bila pomemben navdih za moj roman *Tla pod njenimi nogami*, lahko povemo z manj kot sto besedami, vendar tako zgoščena vsebuje pomembna vprašanja o odnosu med umetnostjo, ljubeznijo in smrtjo. Sprašuje: ali lahko ljubezen s pomočjo umetnosti premaga smrt? Vendar morda tudi odgovarja: kaj smrt kljub umetnosti ne premaga ljubezni? Oziroma nam pripoveduje, da se umetnost loteva tem ljubezni in smrti, pa oboje prekosi, ko ju spremeni v nesmrtno zgodbo. Teh sto besed vsebuje dovolj globline, da navdihne tisoč romanov.

Zakladnica mitov je zares bogata. Poznamo seveda grške, pa tudi nordijsko prozno in poetično Eddo. Ezopa, Homerja, Nibelunški pristan, keltske legende in tri velika

evropska čtiva: francosko, skupek zgodb o Karlu Velikem, rimsko čtivo v zvezi s cesarstvom in britanske legende o kralju Arthurju. V Nemčiji imate ljudske pripovedi, ki sta jih zbrala Jakob in Wilhelm Grimm.

Toda v Indiji sem odraščal s Pančatanro, in kadar se znajdem, tako kot v tem trenutku, med pisateljskimi projekti, se vračam k tem zvitim, zahrbtnim šakalom, vranam in njim podobnim, da jih vprašam, kakšno zgodbo naj povem naslednjič. Doslej me nikoli niso razočarali. Vse, kar moram vedeti o dobroti in njenem nasprotju, o svobodi in suženjstvu, pa o sporu, je moč najti v teh zgodbah. Moram pa priznati, da je ljubezen nujno iskati drugje.

In kaj nam ima svet basni povedati o miru? Novica ni ravno dobra. Homer nam pripoveduje, da mir pride po desetletju vojne, ko so mrtvi vsi, za katere nam je mar, Troja pa je uničena. Nordijski miti nam govorijo, da mir nastopi po Ragnaröku, Somraku bogov, ko bogovi uničijo svoje tradicionalne nasprotnike, vendar hkrati ti uničijo njih. Mahabharata in Ramajana pripovedujeta, da mir zahteva krvavo ceno. Pančatantra pa nam pove, da je mogoče mir doseči samo z izdajstvom.

Pa za trenutek opustimo legende preteklosti in si oglejmo legendi tega poletja: sklicujem se seveda na filmski dvojec, znan kot *Barbenheimer*. Film *Oppenheimer* nas opominja, da mir nastopi šele potem, ko so atomski bombi, Fantička in Debeluha, odvrkli na ljudi Hirošime in Nagasakija, medtem ko filmska uspešnica *Barbie* pojasni, da neprekinjen mir in čista sreča v svetu, kjer je vsak dan popoln in vsaka noč dekliška, obstaja samo v rožnati plastiki.

Mi pa govorimo o miru zdaj, ko divja vojna, vojna porojena iz trinoštva, pohlepa po moči in osvajanju enega človeka; drugi bridki spopad pa je izbruhnil med Izraelom in Gazo. V tem trenutku se zdi mir kot fantazija, nastala iz narkotika v pipi, ki jo kadimo. Mir je težko ustvariti in ga je težko najti. Pa vendar hrepenimo po njem, ne samo po velikem miru, ki nastopi na koncu vojne, ampak tudi po malem miru naših zasebnih življenj, da se počutimo pomirjene sami s sabo in z malim svetom okoli nas. Je ena velikih vrednot,

nekaj po čemer vneto stremimo. Tudi v predstavi mirovne nagrade je nekaj nedvoumno pripovedniškega. Kljub temu mi je vseč zamisel, da bi lahko bil nagrada mir sam, njegova celoletna zaloga, ki ti jo dostavijo na prag, lično ustekleničeno. To je nagrada, ki bi jo z velikim veseljem sprejel. Razmišljam, da bi o tem celo napisal zgodbo: Človek, ki je za nagrado prejel mir.

Predstavljam si, da se dogaja v majhnem podeželskem mestu, morda na vaškem sejmu. Tam imajo običajna tekmovanja za najboljše pite in pogache, najboljše lubenice, najboljšo zelenjavo; za ugibanje teže kmetovega prašiča, za lepoto, za pesem in za ples. Krošnjar v ponošeni suknji se pripelje na živo pobarvanem vozu, ki ga vleče konj, malenkost je podoben potujočemu sleparju, profesorju Čudežu iz *Čarovnika iz Oza*, in pravi, če bi njemu dovolili, da bi bil sodnik na tekmovanju, bi podeljeval najboljše nagrade, ki jih je kdo kdaj videl. »Najboljše nagrade!« vpije. »Pridite! Pridite!« In tako se res zberejo, preprosti podeželani, krošnjar pa deli stekleničke različnim zmagovalcem, stekleničke z

napisi Resnica, Lepota, Svoboda, Dobrota in Mir. Vaščani so razočarani. Raje bi imeli denar. V letu po sejmu pa pride do čudnih pripetljajev. Ko dobitnik nagrade Resnica popije tekočino iz svoje stekleničke, začne dražiti in odtujevati druge vaščane, ker jim prične pripovedovati točno to, kar si o njih misli. Ko Lepota popije nagrado, postane še lepša, vsaj v svojih očeh, pa tudi neznansko prevzetna. Samopašno vedenje Svobode ogorči mnoge sovaščane, ki sklepajo, da je njena steklenička vsebovala nekaj močno opojnega. Dobrota se razglasi za svetnico, nakar vsi ugotovijo, da je neznosna. Mir pa samo poseda pod drevesom in se smehlja. Ker je v vasi vse polno težav, pa je tudi ta smeh skrajno dražeč.

Ko naslednje leto znova priredijo sejem, se krošnjar vrne, vendar ga naženejo iz mesta. »Izgini!« vpijejo vaščani. »Nočemo takih nagrad. Rozeta, sir, kos šunke ali rdeč trak z bleščečo medaljo, ki visi na njem. To so normalne nagrade. Takšne tudi hočemo.«

Tako zgodbo bomo morda napisali – ali pa ne. Lahko jo uporabimo vsaj kot veselo ilustracijo resne zadeve, ki je, da koncepti, za katere vsi menimo, da se z njimi strinjamo, da so vrline, izpadejo kot napake, odvis-

no od vašega stališča in od vpliva, ki ga imajo na dejanski svet.

Skozi mnoga leta je bila moja usoda, da sem pil iz stekleničke z napisom Svoboda in da sem torej brez omejitev pisal take knjige, ki sem se jih odločil napisati. In zdaj, ko sem pred tem, da objavim dvaindvajseto, moram reči, da je bilo v enaindvajsetih od teh dvaindvajset priložnosti napitek vredno popiti, da mi je omogočil dobro življenje z opravljanjem edinega dela, ki sem ga hotel opravljati.

Ob preostalem primeru, namreč ob izidu mojega četrtega romana, sem spoznal – mnogi med nami so spoznali – da lahko svoboda povzroči enak in nasprotujoč odziv sil nesvobode. Spoznal sem tudi, kako se soočiti s posledicami tega odziva in po najboljših močeh še naprej ostati tako svoboden umetnik, kot sem vedno želel biti. Spoznal sem tudi, da se mnogi drugi pisatelji in umetniki, ki izražajo svojo svobodo, prav tako soočajo s silami nesvobode, skratka, da je svoboda vino, ki ga je nevarno piti.

Toda zato jo je še bolj nujno, bolj bistveno, bolj pomembno braniti, in skupaj z množico drugih sem se svobodo po najboljših močeh trudil braniti. Priznam, da so bili trenutki, ko bi raje popil napitek Mir in z blaženim nasmehom na obrazu preživel življenje pod drevesom, vendar to ni bila steklenička, ki mi jo je izročil krošnjar.

Nisem mislil, da bom doživel čas, v katerem živimo, čas, ko je svoboda – in še zlasti svoboda izražanja, brez katere knjižni svet ne bi mogel obstajati – vsepovsod napadana od reakcionarnih, avtoritarnih, populističnih, demagoških, na pol izobraženih, narcističnih, brezbriznih glasov. Ko so prostori izobraževanja in knjižnice predmet sovražnosti in cenzure. In ko so se začele ekstremistična religija in fanatične ideologije vmešavati v področja življenja, kjer jim ni mesta. In celo napredni glasovi začenjajo zagovarjati novo vrsto upravičene cenzure, take, ki se zdi neoporečna in ki so jo začeli mnogi ljudje, zlasti mladi, jemati kot vrlino.

Svoboda je torej pod pritiskom z leve kot tudi z desne, s strani mladih in starih. Novo in še bolj zapleteno pa je zaradi naših novih komunikacijskih orodij, medmrežja, na katerem dobro narejene strani zlonamernih laži stojijo ob strani resnice, in mnogi ljudje težko ločujejo, kaj je kaj. Pa naši družbeni mediji, v katerih je ideja svobode vsak dan zlorabljana, ker zelo pogosto dovoljuje svojevrstno spletno vladavino drhali, za katero se zdi, da so jo milijarderski lastniki teh platform vse bolj voljni spodbujati in se z njo okoriščati.

Kaj naj storimo, kadar je svoboda izražanja tako splošno zlorabljena? Kljub temu bi morali še z večjo vnemo početi, kar smo morali vedno početi: na slab govor odgovarjati z boljšim govorom, lažnim zgodbam postavljati nasproti boljše zgodbe, sovraštvu odgovarjati z ljubeznijo, in verjeti moramo, da lahko resnica uspeva celo v dobi laži. Braniti jo moramo silovito in braniti na splošno. Seveda moramo braniti govorjenje, ki nas žali, sicer sploh ne branimo svobode izražanja.

Če navedem Kavafisa: »Danes naj bi prišli barbari ...«, in če kaj vem, potem vem to, da je umetnost odgovor na filistrstvo, odgovor na barbarstvo je civilizacija, in v kulturni vojni se lahko zgodi, da umetniki vseh vrst – filmski ustvarjalci, igralci, pevci, pisatelji – kljub vsemu odženejo barbare od vrat.

Kar zadeva svobodo, se zahvaljujem vsem, ki so iz solidarnosti in prijateljstva povzdignili glas po napadu name pred kakšnimi petnajstimi meseci. Podpora mi je veliko pomenila osebno, pa tudi moji družini, pokazala nam je tudi, kako strastno in razširjeno je prepričanje, da svoboda izražanja še obstaja po vsem svetu. Ogorčenje, ki je bilo izraženo po napadu, je bilo izraženo iz naklonjenosti do mene, porodila pa ga je, kar je še bolj pomembno, človeška groza – vaša groza –, da je bila temeljna vrednota svobode družbe tako hudobno in nevedno napadena. Nadvse sem hvaležen za val prijateljstva, ki je pljusnil proti meni, in se bom po najboljših močeh trudil nadaljevati boj za to, kar ste si vsi vi odločili braniti.

Prevedel: Jure Potokar

**Darja Reichman, Borut Veselko, Živa Selan, Aljoša Ternovšek,
Vesna Pernarčič, Dominik Vodopivec k. g., Željko Božič k. g., Blaž Setnikar**
(fotografija z vaje)

Darja Reichman, Borut Veselko, Aljoša Ternovšek, Živa Selan
(fotografija z vaje)

Živa Selan
(fotografija z vaje)

Borut Veselko
(fotografija z vaje)

Borut Veselko, Živa Selan
(fotografija z vaje)

Živa Selan
(fotografija z vaje)

Aljoša Ternovšek, Živa Selan
(fotografija z vaje)

PRIPOVEDOVALEC ZGODB

Jure Potokar

Salman Rushdie (1947) je angleški pisatelj indijskega rodu, ki že dolga leta živi v ZDA. To je stavek, ki o njem pove več, kot se zdi na prvi pogled, saj razkriva človeka, ki nima doma v prvotnem pomenu besede in je torej značilen predstavnik vse večjega števila danes živečih ljudi. Oblikovala so ga torej različna okolja, vendar je bil kljub velikim težavam, ki nujno sodijo k temu, sposoben težave preseči in postati eden velikih angleških pripovednikov dvajsetega stoletja. Nemajhen dosežek, če samo mimogrede ošinemo izjemno vrsto njegovih sodobnikov, pa je še toliko večji, ker ga utrjuje z izjemnim občutkom za jezik in fantastično imaginacijo. Vedno je z velikim veseljem govoril o *1001 noči* kot sprožilcu njegovega navdušenja za literaturo in pripovedništvo

vseh vrst. Še posebej filmsko, beri bollywoodsko, o katerem je tudi pogosto pisal in govoril. Pravzaprav za njegovo postmodernistično pisanje, za njegov magični realizem, ki naj bi ga »pobral« pri kolumbijskem pisatelju Gabrielu Garcii Marquezu in njegovem romanu *Sto let samote*, nekateri poznavalci pravijo, da izvira ravno iz pripovedi *1001 noči*, ki naj bi začele nastajati pred približno dvanajstimi (!) stoletji, po arabski osvojitvi dobršnega dela Španije pa so postale tudi del njene kulturne dediščine. Njihov vpliv je nato bogatil razvoj fantastične literature, od tam dalje pa je prišel tudi do Marqueza, argentinskega besednega mojstra Jorgeja Luisa Borgesa in italijanskega pisatelja Itala Calvina, čigar občudovalec je Rushdie.

Toda na Rushdiejevo eklektično, mnogoglasno in živopisno pisanje so vplivali tudi čisto drugi pisateljski glasovi. Na primer Henry Fielding s *Tomom Jonesom*, Jonathan Swift z *Guliverjem* in Lawrence Stern s *Tristamom Shandyjem*, torej trije izjemno pomembni angleški literarni ustvarjalci, ki predstavljajo trdne temelje angleške književnosti, prav tako pa tudi Charles Dickens s svojim socialnim realizmom in grotesknostjo ter ruski pisatelj Nikolaj Gogolj. Če k temu dodamo še dva modernistična pisatelja, Jamesa Joycea in Franza Kafko, dobimo izjemno, lahko bi rekli eksplozivno mešanico, ki bi skoraj morala učinkovati.

In tudi je. Ne sicer takoj, kajti prvi roman *Grimus* (1975) je doživel hladen sprejem, zato pa je z nasled-

njim, *Otroci polnoči* (1981), dosegel ne le množico bralcev, ampak pobiral tudi nagrade in priznanja stanovskih kolegov. To izjemno knjigo o Indiji je nadaljeval z romanom o Pakistanu (*Shame*, 1983), trilogijo pa zaključil z zajetnim, strukturno zapletenim postmodernističnim prepletom literature, zgodovine, filozofije in še česa v *Satanskih stihih* (1988), ki vsaj na prvi pogled govorijo o izseljenstvu in transformacijah. Čeprav je za posamezne dele knjige mogoče reči, da so napisani v jezikovno in vsebinsko izbrušenem slogu, tako polnem skritih pomenov pa namigov na resnične dogodke, ljudi in kraje, da jih v celoti najbrž pozna samo avtor, je mogoče reči tudi, da ima bralec občutek, kot da se v mogočnem ustroju romana skriva konstrukcijska napaka.

Kot da bi avtor skušal hkrati povedati preveč stvari, kot da mu množice likov, ki se pojavljajo in izginjajo, da bi se nato znova pojavili, ne bi uspelo docela obvladati ali, če uporabimo avtorjeve lastne besede iz *Spominov*, da je vse skupaj »nekoliko štorasto«.

Takoj po izidu knjige pa so se za Rushdieja začele težave. Jezni muslimani so v Pakistanu sežgali *Satanske stihe*, ker naj bi v njih nespoštljivo pisal o osebi, ki je sumljivo podobna preroku Mohamedu, prav tako pa tudi o Koranu, za katerega muslimani verjamejo, da ga je navdahnil Alah, v njem pa je zapisana absolutna resnica. Če k temu dodamo še prostitutke, ki nosijo imena Mohamedovih žena in vse prej kot laskav portret imama, ki je popolnoma podoben vodji iranske islamske teokracije Homeiniju, dobimo vzroke in povere, zakaj je Homeini pozval vse verne muslimane, naj se potrudijo izvršiti *fatvo* oziroma smrtno obsodbo, ki jo je 14. februarja 1989 izrekel za avtorja *Satanskih stihov*.

V kakofoniji glasov, ki so drug čez drugega govorili v naslednjih dneh in mesecih, je bilo včasih komaj mogoče slišati, kaj o taki nezakoniti obsodbi menijo na eni strani muslimani vsega sveta, na drugi pa avtorjevi sodobniki in politiki zahodnega, torej demokratičnega sveta. Prav tako še danes velja, da je o romanu »modrovalo« veliko več ljudi, kot jih je zmoglo prebrati več kot nekaj deset njegovih strani, da o celoti niti ne izgubljam besed.

Vsaj na začetku tudi ni bilo jasno, ali bo Velika Britanija, katere državljan je bil Rushdie od leta 1963, sploh kakorkoli poskrbela za njegovo varnost ali pa ga bo, kot so menili celo nekateri britanski pisatelji, prepustila samemu sebi in ga s tem pravzaprav obsodila na smrt. Na koncu je prevladal razum in prepričanje, da gre za arhetipski primer zaščite svobode izražanja; naslednjih deset let se je Rushdie pod zaščito »varnostnih timov« skrival na različnih lokacijah v Angliji in še zlasti v Londonu. Presenetljivo je, da je kljub pogo-

stim in včasih zaradi nuje popolnoma nepredvidenim hitrim selitvam ves ta čas tudi pisal. Pomagalo je najbrž dejstvo, da je pisanje vedno jemal kot redno službo, v kateri je v mlajših letih napisal tudi po štiri ali pet strani na dan, še danes pa se tega zelo strogo drži, samo količino je zmanjšal na štiristo do petsto besed. Pisal je torej veliko. Najprej pa je izpolnil obljubo, ki jo je že nekaj pred tem dal sinu Zafarju, ker mu je ta nekoč očital, da piše samo knjige za druge, namesto da bi napisal kakšno tudi zanj.

Tako je nastal roman *Harun in morje zgodb*. »Bilo je edinkrat v življenju, da je poznal skoraj vso zasnovo od začetka,« piše Rushdie v zajetni knjigi spominov z naslovom *Joseph Anton*. »Zgodba mu je padla v glavo kot darilo. Zafarju je pripovedoval zgodbe, medtem ko se je fant zvečer kopal, zgodbice za kopel namesto za lahko noč. Tam so bile živalce iz sandalovine in barčice šikara iz Kašmirja, ki so plavale v kopeli, in morje zgodb se je rodilo tam oziroma morda

prerodilo. Izvirno morje zgodb je mogoče najti v naslovu stare sanskrtske knjige. V enajstem stoletju je Šaivite Baraham, imenovan Somadeva, v Kašmirju zbral gigantski kompendij zgodb, naslovljen *Kathasaritsagara*. *Katha* pomeni zgodbo, *sarit* so tokovi in *sagara* je morje ali ocean ... Medtem ko se je Zafar kopal, je njegov oče vzel lonček, ga potopil v vodo za kopanje in se pretvarjal, da pije in da je našel zgodbo za pripovedovanje ... Tam bo pripovedovalec zgodb, ki je izgubil dar govora, potem ko ga je žena zapustila, njegov sin pa bo odpotoval do vira vseh zgodb, da bi odkril, kako naj obnovi očetov dar. Edini del njegovega prvotnega videnja, ki se je ob pripovedovanju spremenil, je bil konec. Najprej je menil, da je to lahko 'sodobna' knjiga, v kateri razbita družina ostane razbita, fant pa se na to navadi ... Toda oblika zgodbe je zahtevala, da je tisto, kar je na začetku razbito, na koncu celo. Treba je bilo najti srečen konec in strinjal se je s seboj, da ga je pripravljen poiskati. Zadnje čase se je začel izjemno zanimati za srečne konce.«

»Knjiga ni takoj stekla, četudi je imel zgodbo. Hrup nevihte onstran oken je bil v hišici preglasen, modrostni zobje so ga boleli in izkazalo se je, da je težko najti jezik za knjigo. Napačno je začel – preveč otročje, preveč odraslo – in ton glasu, ki ga je potreboval, se mu je izmikal. Nekaj mesecev je trajalo, preden je napisal besede, ki so odklenile skrivnost. 'V deželi Alifbej je bilo nekoč žalostno mesto, najbolj žalostno od vseh mest, mesto, ki je bilo tako strahotno žalostno, da je pozabilo svoje ime. Stalo je ob žalobnem morju, polnem čemernih rib ...!«

Harun in morje zgodb je Rushdiejeva najbolj svetla, vesela knjiga, polna besednih igravic, ironičnih zasukov in pomenljivih imen, ki na duhovit način prepleta pripovedna izročila že dolgo razdeljene indijske podceline in ustvari nekaj novega, enkratnega in zabavnega, čeprav seveda ne manjka niti mračnejših podtonov. Knjiga se je

takoj prijela, doživela odrsko postavitev v Londonu, medtem ko so jo v Ameriki predelali v muzikal.

Po dobrem desetletju skrivanja, ki je z leti sicer postalo nekoliko manj strogo in bolj znosno, se je Rushdie na prelomu tisočletja preselil v New York, ker je spoznal, da mu ponuja več anonimnosti in možnosti za neovirano življenje. Leta 2012 je objavil obsežno knjigo spominov z naslovom *Joseph Anton*, v kateri je podrobno opisal zlasti leta skrivanja po fatvi, ko je živel pod izmišljenim imenom, ki si ga je nadel po imenih svojih najljubših pisateljev, Josepha Conrada in Antona Čehova. Iz knjige izvemo, da je navkljub skrivanju živel zelo polno družabno in tudi ljubezensko življenje, v katerem ni manjkalo druženj z najslavnejšimi svetovnimi umetniki, intelektualci in politiki.

Žal se je lani poleti izkazalo, da je roka fatve, izrečene pred več kot štiridesetimi leti, še vedno zelo dolga. Med predavanjem v ameriški Chautauqui ga je napadel moški z nožem in ga večkrat zabodel. Rushdie je ostal slep na eno oko in z ohromljeno roko, vendar še naprej ustvarja in ostaja eden najbolj doslednih zagovornikov svobode izražanja.

Aljoša Ternovšek
(fotografija z vaje)

Vesna Pernarčič, Živa Selan, Borut Veselko
(fotografija z vaje)

Darja Reichman, Blaž Setnikar
(fotografija z vaje)

Živa Selan, Aljoša Ternovšek
(fotografija z vaje)

Željko Božič k. g., **Borut Veselko**, **Živa Selan**, **Dominik Vodopivec** k. g.
(fotografija z vaje)

Borut Veselko, Živa Selan, Blaž Setnikar
(fotografija z vaje)

HARUN IN MORJE ZGODB

Špela Frlic

»Kdorkoli tole že počenja, ima moč, ki si je sploh ne znamo predstavljati, kaj šele, da bi jo nadzirali.«

Roman *Harun in morje zgodb* je prvo, a ne edino Rushdijevo delo za otroke in mlade. Pisatelj ga je izdal dvanajst let po razvpitih *Satanskih stihih*, ki so mu prinesli fatvo in ga za dolga leta odsodili na skrievanje. Roman je posvetil svojemu sinu, od katerega je bil nekaj časa prisiljeno ločen, predvsem pa ga je posvetil temi, ki ga je v tistem času osebno in tudi filozofsko najbolj boleče zadevala – vprašanju svobode govora, ki je nujen pogoj za svobodno domišljijo. Napisal je torej zgodbo za otroke, ki jo, kot bi rekel Jean-Pierre Durix, zares lahko razumejo šele odrasli. V ta žanr večnaslovniških knjižnih uspešnic lahko uvrstimo vsaj še

Swiftova *Guliverjeva potovanja*, Carrollovo *Alico v čudežni deželi* in Neskočno zgodbo Michaela Endeja.

V prvi vrsti gre za sodobno pravljico, ki se naslanja na preverjeno t.i. potovalno strukturo. Glavni junak – pogosto otrok – iz domačega sveta odpotuje v fantastičen svet, tam sreča kup slikovitih, prijaznih in malo manj prijaznih bitij, uspešno opravi zadano nalogo in se srečno vrne domov.

Harun in morje zgodb je tudi nekakšno pisateljevo potovanje v otroške spomine – napol domišljajska napol nostalgična rekonstrukcija podob, glasov, vonjev in zvokov Indije

Rushdijevega otroštva ter literature in filmov, ki so ga kot otroka prevzeli. Brez hierarhije in simboličnega reda avtor v bralčev in gledalčev užitek niza reference na temeljna dela svetovne zgodbarske tradicije. Poleg namigov na že omenjeno *Alico v čudežni deželi*, bomo – če naštejemo le najbolj očitne – bi prepoznali tudi *Čarovnika iz Oza*, *Zgodbe iz 1001 noči*, Grimmove in Perraultove pravljice, indijski ljudskih cikel *Kathāsaritsāgara*, ki v prevodu pomeni morje tokov zgodb, in *Zborovanje ptic* sufijskega mojstra 12. stoletja Farida ud-Din Attarja. Slednji si je – morda pa le ne gre za naključje – z Rushdijem delil tudi usodo, obtožili so ga herezije in mu zaradi njegovih del grozili s smrtjo.

Rushdie se banalnosti z učinkovito uporabo preverjenega pravljničnega

žanra in referenc izmakne ravno zato, ker s tem tako rekoč v praksi demonstrira osrednjo tezo, ki jo v romanu zagovarja. Kot še mnogi ustvarjalci pred njim in za njim vir človekove ustvarjalnosti razume kot veliko morje. V njem se kot nekakšni živopisani tokovi v »tekoči tapiseriji dih jemajoče zapletenosti« pretakajo vse zgodbe tega sveta: tiste, ki so že nastale, tiste, ki so ravno v nastajanju, in tiste, ki bodo še nastale. Morje zgodb je največja knjižnica v vesolju, in ker so zgodbe v njej shranjene v tekoči obliki, ohranjajo zmožnost spreminjanja. Stare so in vendar vedno znova nove, ker so povedane na nov način in ker z njihovim združevanjem ves čas nastajajo nove različice. Bralci, posvečeni v folkloristiko, bodo zaznali, da se z zagonetnimi šiframi, ki jih omenja vodni džin Če, Rushdie nanaša na znameniti

Tipni indeks ljudskih pravljic, najobsežnejši in najpodrobnejši sistem pravljličnih tipov. S sistematizacijo nepredstavljivo obsežnega ljudskega pripovednega materiala sta ga vzpostavila pripadnika finske šole Antii Aarne in Stith Thompson, nadgradil pa ga je nemški znanstvenik Hans-Jörg Uther. Omenjeni raziskovalci so pravzaprav ustvarili skrivni šifrirani jezik poznavalcev zgodb, ob tem pa so se ves čas zavedali, da imajo opravka z izmuzljivim, nikoli dokončanim materialom.

Morje zgodb je namreč veliko več kot brezkončno skladišče gradiva. Živo je. Pri življenju pa ga ohranjajo ravno njegovi ustvarjalci – pripovedovalci. Biti pripovedovalec ne pomeni zgolj zmožnosti pripovedovanja zgodb. »Vsak lahko pripoveduje zgodbe, lažnivci, prevaranti in lopovi, na primer,« pojasnjuje vodni džin. »Toda za zgodbe s tistimi

posebnimi sestavinami, ah, za tiste celo najboljši pravljličar potrebuje pravljlično vodo.« Biti pripovedovalec žongler, kot je Harunov oče Rašid Kalifa, pomeni imeti v sebi širok tematski nabor zgodb, fantastičnih pokrajin, zgodbenih zapletov, slikovitih junakov, rim in stalnih besednih obrazcev. Pomeni vsakič znova izbrati pravo zgodbo za konkretno priložnost in poslušalce (ena od veščin, ki najbolj razkriva zrelost pripovedovalca) in zgodbo v procesu pripovedovanja tako rekoč sproti ustvariti na novo. Gre za strategijo, ki jo je Italo Calvino – še en pisatelj magičnega realizma in velik poznavalec in ljubitelj ljudskih pravljic – poimenoval ars combinatoria. Pravo mojstrstvo, ki pripovedovalca privzdigne nad povprečje,

pa ni samo v inovativnosti vsebine – ne pozabimo, tudi v predvidljivosti in ponavljanju znanega se lahko skriva užitek –, pač pa v stilskem mojstrstvu, duhovitih podrobnostih in dobrem ritmu ter v pripovedovalčevem filozofskem okvirju, ki takšno na novo povedano staro zgodbo, nevsiljivo in nepridigarško, osmišlja in pogloblja.

Tovrstno pripovedovalsko delo nima ničesar skupnega z učenjem besedil na pamet in ne omogoča dobesednega ponavljanja. Zgodba živi v času pripovedovanja – kdor jo je slišal, jo je slišal, kdor je ni, druge priložnosti ne bo imel. Ko so folkloristi začeli na odrih srečevati pripovedovalce, ki so se iz knjig na pamet naučili pravljličnih variant drugih pripovedovalcev in jih mojstrsko zrecitali, so se zdolgočasili. Predvsem pa je obstoj zapisane variante naenkrat prinesel razpravo, ki je bistvu pripovedovanja povsem tuja: kaj je prav in kaj narobe, kaj

se sme in česa se ne sme. Kot da bi naenkrat obstajala najbolj zveličavna različica, po kateri je mogoče meriti vrednost in pravilnost vseh ostalih. Ko je zgodba izvedena na informacijo, izgubi večino svojega čara in je lahko nadzorovana.

Svobodna domišljija pa je zavezana drugačni resničnosti. Rushdie v nekem intervjuju pravi, da sta ga k pisanju knjig gnala želja po pripovedovanju zgodb in prepričanje, da lahko s čudežnimi zgodbami ubesedi resnico, ki je na druge načine ne bi mogel. Oziroma z besedami Günterja Grassa: »Zgodbe so laži, ki pripovedujejo resnico.« Zato pripovedovalec s svojimi zgodbami nikoli ne laže, kot to počnejo politiki. Rašidu so vsi zaupali, piše Rushdie, »ker je vedno priznal, da je bilo vse, kar jim je povedal, popolna neresnica, ki se je porodila v njegovi glavi«.

Rushdie nasproti svobodnega ustvarjanja postavi cenzorja, Princa tišine in vrhovnega sovražnika vseh zgodb Katam Šuda. Ta zgodbe najbolj sovraži ravno zato, ker jih

ne more nadzirati. Kako bi tudi jih, ko pa nimajo enega samega pomena, omogočajo mnogo interpretacij in v najboljših primerih vabijo k razpravi, dvomu in razmišljanju. Pomena zgodbam ne moreš zaukazati, lahko jih le utišaš. Zato je svoboda pripovedovanja ena od ključnih oblik svobode govora, med vrsticami slutimo Rushdiejevo misel. Moč pripovedovalca pa ni nezamisljiva. Govoriti oz. stopiti v središče pozornosti pomeni voditi misli in domišljijo poslušalcev, četudi le za kratek trenutek. Pripovedovanje je poleg tega, da je prvenstveno umetniško, tudi družbeno dejanje. Skozi naracije lahko pripovedovalec kaže na možnosti kulturne transformacije. Walter Benjamin v skladu z marksistično kritiko npr. vidi sodobnega pripovedovalca kot »politično angažiranega posameznika, ki uporablja zgodbe kot način, s katerimi ustvarja strategije, da bi lahko ravnal s preteklostjo in razkrival laži tistih, ki so na pozicijah moči«. Jack Zipes, ki se v svojih zapisih pogosto sklicuje nanj, v izvirnem pripovedovalcu vidi nekoga, ki je antiavtoritaren, ki razbija čarobni urok pravljice, skozi njo razkriva mehanizme družbene moči in ljudi povezuje v skupnost.

Vprašanje *Kakšen smisel imajo zgodbe, ki povrhu še resnične niso?*«, ki je staro vsaj toliko kot Platonova Država in vendar novo, ker se kot črv dvoma izreka v novih kontekstih, kaže, da v takšno moč zgodb vedno manj verjamemo. Lepo se dopolnjuje s strahovi, ki jih čuti pripovedovalec Rašid in najbrž z njim tudi njegov avtor: da ne bi imel ničesar povedati in bi iz ust prišlo samo še razglašeno krakanje; da ga nihče več ne bi hotel poslušati in bi pred njim v dvorani zevali prazni stoli. In da bi se nam vse zgodbe onesnažile in spremenile v nakupovalne sezname.

Vesna Pernarčič
(fotografija z vaje)

Željko Božič k. g.
(fotografija z vaje)

Foto: Peter Uhan

IVANA DJILAS

Režiserka

Režiserka **Ivana Djilas** (rojena leta 1976) je gledališka režiserka, publicistka in občasno esejistka Mladine. V Slovenijo se je preselila po končanem študiju gledališke in radijske režije na Fakulteti dramskih umetnosti v Beogradu. Na AGRFT v Ljubljani je pod mentorstvom Dušana Jovanovića opravila magisterij na temo Vizualizacija romana – alternativni pristop k uprizarjanju romana v gledališču. Od začetka svoje kariere živi in dela v Sloveniji. Do zdaj je zrežirala več kot 70 predstav za odrasle, otroke in mladino v skoraj vseh slovenskih in nekaterih tujih profesionalnih gledališčih ter zanje prejela kar nekaj nagrad, med njimi tudi Borštnikovo nagrado in priznanje Združenja dramskih umetnikov Slovenije. Napisala je odmeven roman *Hiša* in svojevrstno zbirko avtobiografskih esejističnih zgodb z naslovom *A si lahko vsaj enkrat tiho*. Piše o enakosti, stereotipih ter sprejemanju drugačnosti.

Predstave je režirala po zelo raznolikih predlogah: od sodobnih in klasičnih dramskih del, romanov, kratkih zgodb, ljudskih pravljic, pesmi, slikanic, stripov do kolumn iz časopisov, celo znanstvenih tekstov. V predstavah meša izrazna sredstva, uporablja različne tehnike animacije lutk, živo glasbo, pripovedovanje, cirkuške veščine, ples, video in nazadnje celo umetno inteligenco. Ivana pravi, da vedno samo pripoveduje zgodbe – bodisi če režira bodisi če piše. Njene najljubše predstave so tiste najbolj čudaške: *Čriček in temačen občutek*, *Peter Kušter*, *Mario in čarodej*, *Nevidna ženska*, *Patty Diphusa*, *Moj mož*, *Modra ptica*, *Smrt kadi moje cigarete*, *Šolski zvezek*, *Juri Muri v Afriki pleše*, *Medved in mali*, *Fužinski bluz*, *Ko nihče ni imel kaj početi*, *Škrt škrt kra čof*, *Kri na mačjem vratu*, *Drugačen*.

Težko bi se odločili, kako jo opredeliti. Je ekonomska migrantka, umetnica, ženska s kariero, ženska v (še zmeraj) moškem poklicu, feministka, romanopiska, falirana doktorska studentka, prekarna delavka, lastnica magisterija, lastnica stanovanja in kredita. Občasno bi bila rada aktivistka. Še zmeraj je prvič poročena, je mama posvojenega temnopoltega otroka in mama otroka s posebnimi potrebami. Je glasna, hiperaktivna, utrujena, z viškom kilogramov, trmasta, načelna in občutljiva. Pogumna je samo, kadar je v to prisiljena.

Po uspešni postavitvi *Gospoda Chancea* Jerzyja Kosinskega bo to njena druga režija v Prešernovem gledališču Kranj.

**Javni zavod Prešernovo
gledališče Kranj/
Prešeren Theatre Kranj**
Glavni trg 6
4000 Kranj

Telefon/Phone
+386 (0)4 280 49 00

E-pošta/E-mail
pgk@pgk.si

Spletna stran/Website
www.pgk.si

Blagajna/Box office
+386 (0)4 20 10 200,
blagajna@pgk.si

Blagajna je odprta od ponedeljka
do petka od **10.00** do **12.00**,
ob sredah še od **16.00** do **18.00**,
v času Sobotnih matinej tudi
ob sobotah od **9.00** do **10.30**
in uro pred začetkom predstav.

The box office is open from
Monday to Friday from
10:00 to 12:00, Wednesdays from
16:00 to 18:00; during the period
of Saturday Matinees, also
Saturdays from 9:00 to 10:30
and an hour before the start
of the show.

**Spletna prodaja vstopnic/
Online tickets**
pgk.olaii.com

Družabna omrežja/Social media

**Direktor in umetniški vodja/
General manager and
artistic director**
Jure Novak
jure.novak@pgk.si

**Pomočnik direktorja
za poslovanje in TSD /
Assistant manager**
Rok Bozovičar
rok.bozovicar@pgk.si

Dramaturginja/Dramaturge
Marinka Postrak
+386 (0)4 280 49 16
marinka.postrak@pgk.si

**Marketing in odnosi
z javnostmi/Marketing and
public relations manager**
Eva Belčič
+386 (0)4 280 49 18
info@pgk.si

**Koordinatorica programa
in organizatorica
kulturnih prireditev/
Production coordinator**
Barbara Bohinc
+386 (0)4 280 49 13
organizacija@pgk.si

Računovodkinja/Account manager
Irena Jaklič
+386 (0)4 280 49 15
irena.jaklic@pgk.si

Tehnični vodja/Technical manager
mag. Igor Berginc
+386 (0)4 280 49 30
igor.berginc@pgk.si

**Poslovna sekretarka/
General secretary**
Gaja Kryštufek Gostiša
+386 (0)4 280 49 00
pgk@pgk.si

Blagajničarka/Box office
Katja Bavdež
+386 (0)4 20 10 200
blagajna@pgk.si

**Oblikovalec maske in frizer/
Make up and hair artist**
Matej Pajntar

**Garderoberka/
Wardrobe manager**
Bojana Fornazarič

Inspicijenta/Stage managers
Ciril Roblek
Dominik Vodopivec

Šepetalca/Prompters
Judita Polak
Iztok Jereb

Lučni mojster/Lighting engineer
Nejc Plevnik

Tonski mojster/Sound engineer
Matija Zelič

**Mizarja in odrska tehnika/
Carpenters and stage technicians**
Robert Rajgelj
Marko Kranjc

Oskrbnik/Attendant
Boštjan Marčun

Čistilec/Facilities maintenance
Jošt Cvikl

**Igralski ansambel/
Actresses and actors**
Vesna Jevnikar
Vesna Pernarčič
Darja Reichman
Miha Rodman
Živa Selan
Blaž Setnikar
Vesna Slapar
Aljoša Ternovšek
Borut Veselko

**Svet zavoda/
Board of Prešeren
Theatre Kranj**
mag. Drago Štefe
(predsednik/President)
mag. Igor Berginc
Ana Černe
Joško Koporec
Peter Šalamon

**Strokovni svet/
Professional Board of
Prešeren Theatre Kranj**
Barbara Rogelj
(predsednica/President)
Esad Babačič
Igor Kavčič
Darja Reichman
Borut Veselko

www.pgk.si

Gledališki list
Prešernovo gledališče Kranj
Sezona 2023/2024, uprizoritev 3

Za izdajatelja **Jure Novak**
Urednica **Marinka Poštrak**
To številko uredila **Marinka Poštrak**
Lektorica **Barbara Rogelj**
Fotografije **Nada Žgank**
Oblikovanje **Tina Dobrajc** in **Ana Bassin**

Tisk: Tiskarna Oman, Peter Oman, s. p.
Naklada: 600 izvodov
Kranj, Slovenija, januar 2024

www.pgk.si

**PREŠERNOVO
GLEDALIŠČE**